

SANAYİLEŞME SÜRECİNDE HALK KÜLTÜRÜ VE KIRIKKALE ÖRNEĞİ

Prof. Dr. Mahmut TEZCAN

Bilindiği gibi ülkemiz, sanayileşmeyi amaç edinmiş olup bu yolda hızla ilerlemektedir. Şu anda ülkemiz, sanayileşmeye “Geçiş Toplumu” olmak özelliğini de kaybederek artık sanayileşme dönemine girmiş bulunmaktadır. Sanayileşme, kuşkusuz pekçok sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu sorunlar ülkeden ülkeye değişmektedir. Türk toplumu da kendine özgü toplumsal yapısı içerisinde sanayileşme sürecinde değişik sorunlarla karşılaşmaktadır.

Konumuz, sanayileşme sürecinde halk kültürünün durumunu incelemek olduğu için, biz sanayileşmenin teknik yönlerini bir yana bırakarak, halk kültürüne etkisi üzerinde duracağız. Sanayileşmenin halk kültürüne etkisi son derece geniş bir konudur. Bu bakımdan biz konumuzu sadece Kırıkkale kenti ile sınırladık.

Bu çalışma, geniş ölçüde, Kırıkkale’ye gidip, orada yaptığımız gözlemlere dayandırılmıştır. Ayrıca, kaynak kişiler olarak oradaki bürokratlarla görüşülmüştür. Bir başka kaynak olarak da Kırıkkale’ye ilişkin yapılmış araştırma ve dökümanlar gözden geçirilmiştir.

I- KIRIKKALE’DE SANAYİLEŞME HAREKETİ

Kırıkkale civarına yerleşim 1701 yılında başlamış. Pehlivanlı aşireti oraya 15.000 adet çadır kurmuş. Her çadırı bir hane olarak düşünebiliriz. Bu kadar hane de 70 civarında köy olmaktadır (1). Böylece Bayat Boyu, Kırıkkale’nin yerleşim tarihinde ilk boy olarak geçmektedir. Bugün, Ankara’ya 79 km. uzaklıkta yeni illerimizden birisidir (1989 yılında il oldu). Delice, Keskin, Sulakyurt gibi üç ilçesi var. Kentin kuruluşu 1925 yılındadır. Sanayi kurulmadan önce boş bir arazi idi. Merkeze o zaman en yakın köy Kırık Köyü imiş. Kentin ilk binası Kaletepe’nin güneyine

* Ank. Üni. Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi.

1 Sümer, Faruk: Oğuzlar, s. 376. Ayrıca Bkn. Refik, Ahmed: Anadolu’da Türk Aşiretleri.

yapılan Mühimmat fabrikası ve tesisleridir. Kentin ismi, Kırık Köyünün ismi ile Kaletepe'nin isminin birleştirilmesinden meydana gelmiştir.

Kırıkkale'ye askerî ihtiyaçlara cevap vermek için askerî fabrikalar kurulmuştur. Böyle Makina Kimya Endüstrisi fabrikaları devlet eliyle kurulmuş oldu. Bu fabrikaların gelişmesi, Türkiye'de devletçilik uygulamasının sonucudur. Kırıkkale'nin kentleşme sürecine girip büyümesi ise, bu fabrikaların kurulması ve gelişmesinin sonucudur. O halde buradaki sanayileşme, özel sektör yoluyla bir sanayileşme değildir.

MKE Kurumunun Fabrikaları Şunlardır:

- Silah Sanayi Kurumu
- Mühimmat Fabrikası
- Püiüç Fabrikası
- Çelik Fabrikası
- Silah ve Tüfek Fabrikası
- Barut Fabrikası
- Çelik Çekme Boru Fabrikası
- Elektrik Makinaları Fabrikası
- Silah Otomotiv Fabrikası

Diğer Fabrikalar

- Tekel Şarap Fabrikası
- Meşrubat Fabrikaları
- Tarım Alet ve Makineleri Fabrikaları
- Çivi Fabrikaları
- Dişli Fabrikaları
- Kereste Biçme Fabrikaları
- Un Fabrikaları
- Kiremit ve Tuğla Fabrikaları
- Tıcaıf Buzdolabı Fabrikaları

Bir başka kuruluş da 1987 yılında üretime geçen Orta Anadolu Rafinerisidir.

Özel sektöre ait fabrikalar çok azdır. Un, İrmik, Tuğla ve Kiremit ve Şarap Fabrikaları özel sektöre aittir.

Faal nüfusun % 60'ı aşkın bir bölümü sanayide istihdam edilmektedir.

Sanayileşme konusunda bu kısa bilgiden sonra konumuza dönelim.

II- KIRIKKALE'DE HALK KÜLTÜRÜN DURUMU

Bilindiği gibi, sanayileşme hareketinin evrensel bir özelliği, mevcut geleneksel kültürü değiştirmesidir. Sanayileşmenin yarattığı büyük toplumsal değişimler mevcut kültürü geniş ölçüde değiştirmektedir. Bu bakımdan ünlü folkloreu R. Dorson, halkbilimi, sanayi öncesi geleneklerdir diyor (2). Oysaki fabrika, makine, kitle üretim yöntemleri, toptan dağıtım, halkbilimi ve halk yaşamına son vermektedir.

Bu evrensel gerçeğe rağmen Kırıkkale'de durum tam tersinedir. Yâni Kırıkkale'de halk kültürü ya da geleneksel kültür tamamen yaşamaktadır. Bunun nedeni ise, Kırıkkale'de gerçek bir sanayileşmenin ve sağlıklı bir kentleşmenin görülmemesine bağlanabilir. Yâni sanayileşmenin tam koşullarını burada göremiyoruz. Örneğin sanayileşme tek taraftır. Sadece devlet sektörü ağırlığını göstermektedir. Özel kesim yok ya da çok az. Kentleşme de sadece nüfus artışı biçiminde olmuştur. Köylüler oraya toplanmış, o kadar. Ama kentleşmenin bütün koşulları burada yok. Buradaki insanlar, köylülüğü geniş ölçüde yaşamaktadırlar. Ama tam bir köylülük de değil. Yâni ne kentli ne tam köylü. Bir geçiş devresi halinde yaşam sürüp gitmektedir.

Önce, geleneksel kültürden, halk kültüründen neler yaşıyor, oraya özgü ne gibi halk kültürü örnekleri vardır? Bunlar üzerinde duracağız. Daha sonra, kaybolan geleneksel kültür örneklerini belirtmeye çalışacağız.

1. Evlenme Gelenekleri

Tüm yörelerimizde yaygın olan evlenme gelenekleri Kırıkkale'de de aynen devam etmektedir (3). *Dünür gitme*, ilk adımı oluşturur. İkinci gidişte kız, ya verilir ya verilmez.

Kına yakma ve kına geceleri bütün canlılığı ile sürmektedir.

Çeyiz seçme, çeyiz açma da mevcut. Konu komşu gelip çeyizleri seyreder ve iyi dilek temennilerinde bulunurlar.

Düğünlerde geleneksel *Deve yapma* oyunu var.

Başlık parası, merkezde yok. Fakat yüklü bir çeyiz, erkek tarafından yapılmaktadır. Alınan eşyalar tamamen yeni evlilerin evine geliyor.

2 Dorson, M. Richard: "Folklore in the Modern World.

3 Ashyüce, Erdoğan: Her yönüyle Kırıkkale, s. 127 v.d.

Hali vakti yerinde olanlar hem evde, hem de salonda düğün yapıyorlar. Kentte dört düğün salonu var. M.K.'nın açık hava salonu var, yazın kullanılıyor. Kendi üyelerine kiralyorlar. Bugün düğünlerin ekonomik nedenlerle süreleri kısalmış ve masrafları da kısalmıştır.

Bayrak Duası Cuma günü câmiden çıkımsa düğün haftasında hayırlı evlilik dilemek için yapılır.

Mahalli, kendilerine özgü bir oyunları yok. Keskin ve Kırıkkale'nin bir tek oyunu var. *Halay*.

Düğünlerde Kırşehir kaşık oyunu oynanır. Yozgat, Çorum, Ankara oyunları (Fidayda vs.) oynanır.

Yörede akraba evlilikleri de çok yaygındır. Ayrıca kendi hemşhri-lerinden eş seçme söz konusudur. Kız kaçırarak evlenme de yaygın.

2. Dış Hediği

Devam eden geleneklerden birisidir. Yeni dış çıkarmaya başlayan çocuklar için yapılır. Akraba ve komşular daveti ile çocuğa yeni elbiseler giydirilerek kutlanır (4). Hedik, davetlilere dağıtılır. Sonra oyunlar oynanır, eğlenilir.

3. Çamaşır Yıkama

Komşular toplanarak suyu bol çeşmeler ve dere kenarlarına giderek, birbirlerine de yardım ederek çamaşırlarını yıkayıp akşama evlerine dönerler (5). Kentin kenar semptlerinde bu gelenek hâfâ sürmektedir.

4. Doğa Sevgisi ve Piknikler

Kırıkkale halkı doğa sevgisine sahip bir yapıdadır. Bunda daha çok kırsal kökenli oluşlarının payı büyüktür. Merkez içindeki parklar ve civardaki piknik yerleri her zaman insanlarla doludur.

5. Hıdrellez Geleneği

Hıdrellezin her yıl kutlanması, Kırıkkalelilerin doğa sevgisini göstermektedir. O gün (6 Mayıs) okullara öğrenci az gelir. Kuzu (şişek) süslenip nişanlı kıza gönderilir. Toplu halde eğlenilir. Yenilir, içilir.

6. Kırıkkale Mutfağı

Kırıkkale'nin kendine özgü bir mutfak kültürü yoktur. Herkes nereden gelmişse o yörenin yemeklerini yapıyor. Buna rağmen tesbitlerimiz-

4 Ashyüce, Erdoğan: A.g.e., s. 133.

5 Ashyüce, Erdoğan: A.g.e., s. 135.

de, yörenin bazı geleneksel yemeklerinden birkaç tanesini belirtmek istiyoruz.

Orta Anadolu'nun bir yemeği olarak *Bulgur pilavı* güzel yapıyor ve seviliyor.

Ramazanda *Eksili Çörek* yapılır. Daha çok sahurda yemek için hazırlanmaktadır.

Kandillerde çörek yapılır ve dağıtılır. Aşure ayında *Aşure* yapılır dağıtılır. *Yufka* ve *Gözleme* çok yaygındır. Ailelerin tümü ara sıra canları istediği zaman evde yufka ve gözleme yaparlar. *Germeç* : Tavuk ateşte pişirilmektedir. Tavuk ızgara gibi bir yiyecek. Çabuk yapılır. Tavuk ezilip ateşte pişiriliyor. *Ballı Yumurta* : Tereyağ ile yumurta yağda pişiriliyor. Üzerine pekmez ya da bal dökülür.

Ayrıca hamur işlerinin her türlü çok yaygındır. *Kuyu Kebabı* : Et, derinin içinde pişiriliyor. *Baklava* ve *helva* en sevilen tatlılar arasındadır. Pekmez de çok sevilir. *Tan pilavı* : Bulgurdan yapılır. Çok sıcak yenir. *Ekmek ası* : Yumurta ve yufka ekmekten yapılan yemek. Bir tür mantıdır. *Haside* : Tath çeşidi. Pekmez ve undan yapılır. Üzerine tereyağ dökülür.

7. Giyim Kültürü

Kırıkkale'de giyim kültürü de kısmen gelenekselliğini sürdürmektedir. Bugün özellikle kadın giyimi kentleşmiştir denilebilir. Fakat hâlâ geleneksel giyim, çeşitli semtlerde görülmektedir. Şimdi, geleneksel giyime bir göz atalım (6).

A- Kadın Milli Giysisi

Köy kadını millî giyimi: Millî kadın giyiminde süs, ilk dikkati çeken hususlardan birisidir. Özellikle başı süsleyen öğeler: Başa renkli poşu, oyalı yazma, sırmalı dolamalar, önü altın sıralı kofiler, çene ve boyun bağları, baştan iki yana sallantılı kırmızı, yeşil, mavi zılliflik, kadın başına güzellik veren süslerdir.

Sırtta bürümök içlik, üstüne şetari yelek giyilir.

Bele ibrişim ya da şal kuşak da süslü giyimi tamamlayan öğelerdir.

Varlıklı olanlar bellerine gümüş şavath kabartma tokalı kemer takarlar.

Genellikle ipek alaca önlük ya da üç etek şalvar giyilir. Bugün köy kadınları tuman giyer.

Ayaklarda tiftikten örülmüş güllü çorap ve tongurdaklı kundura ya da altı yumuşak papuçlar vardır.

B- Erkek Milli Giysisi

Baş a fes ya da börk giyilir. Üstüne hafif yazma ve renkli poşu sarıdır. Eskiden fes üstüne âbâni sarık sarılırdı. Yakası kapalı bürümcük gömlek, üstüne önü çift sıra düğmeli genellikle çuha yelek, ya da sırma kaytanlı, salma yenli (yapmacık kollu) fermana. Belde trablus ya da acem şalı, üstüne meşin silâhlık. Ayakta hafif büzmeli çuha şalvar. Burada zıpka (zıvga) denilen pantolona benzer, önü arkası aynı biçimde büzmeli şalvar giyilmektedir.

Çorap beyaz ya da iki renkli yün yahut tiftiktendir. Çapola yemeni de erkek giyiminde vardır. Takı olarak gümüş gırgırlı köstek ve silahlık arasında yanıbeline kadar kınından çekilmiş yatağan ya da saldırma vardır.

Bugün erkek giyimi tamamen çağdaş niteliktedir. Zıvga tamamen kalkmıştır. Fakat kadın giyiminde Koca don (şalvar) hâlâ yaygındır. Ayrıca, çar, yemeni, önlük de bugün mevcuttur. Derme denen erkek yeleği de kısmen görülüyor.

8. Halk Müziği

Müzik kültürü deyince halk müziği akla gelir. Başta davul zurna, kaval ve bağlama gibi ana çalgılar en popüler olanlardır. Davul zurna çok amaçlı bir kullanıma sahiptir. Düğünler, eğlenceler onsuz olmaz. Ramazanlarda da ayrı bir yeri vardır.

Türküler

En çok bozlak, uzun hava ve aşıklama çalınıp söylenir.

Oyun Havaları :

En çok söylenen başlıca türküleri: Hüdayda, Misket, Açıl Ey Ömrümün Varı, Yandım Şeker Oğlan, Menevşe koymuşlar gülin adını, Gel yanıma gel.

Bu türkülerle oynanan oyunlar düz oyunlardır.

Halay- Yörenin halayları: Ağır halay, ikileme, üçleme olarak üç aşamada tamamlanır (7).

Bir Bozlak Örneği:

DENEK DAĞI

Aman denek dağı da yeni geldin gurbetten
Başım ayık gitmiyor da beladan dertten
Kemlik mi gelir de mertoğlu mertten
Kötülüklerin gölgesi olmaz dalı olmaz
Çıkaydım da denek dağı senin sahna
Mal kataydım da mal yemezsin mahna
Sıtkı bütün arkadaşım yoluna
Biz kelleyi seve seve verenlerdeniz.

Kırıkkale, halk kültürü yönünden oldukça zengindir. Her yöreden gelen insanlar, genellikle kendi kültürlerini yaşatmaktadırlar.

Ankara'ya çok yakın olması nedeniyle özellikle halk türkülerinin çoğu Ankara türkülerinden oluşmaktadır.

Kına gecesinde söylenen türkülerden birisi: (7a)

Atladı çıktı eşiği
Sofrada kaldı kaşığı
Büyük evin yakışığı
Kız kınan kutlu olsun
Orda dirliğin tatlı olsun
Elimi sondum astara
Elimi kesti testere
Mevlâm şirinlik göstere
Kız kınan kutlu olsun
Orda dirliğin tatlı olsun

Ankara Türküleri (7b).

Deveyi düzde gördüm
Sürmeyi gözde gördüm
Şükür olsun Mevlama
Seni bu güz de gördüm

7 Pellivanlı, Mehmet: A.g.e., s. 47.

7a Kapulu, Seyfinaz, Kırıkkale İlçesi, s. 33.

7b Kapulu, Seyfinaz A.g.e., s. 34.

Di kız gel gel yanıma
 Seni saram canıma
 Seni görmezsem bu güz
 Kıyarım ben canıma

Deveyi düz öldürür
 Sürmeyi göz öldürür
 Yiğide kılıç kesmez
 Bir acı söz öldürür

MOR KOYUN

Mor koyun meler gelir
 Dağları deler gelir
 Hakikatli yar olsa
 Uykuyu böler gelir
 Morkoyun kuzusuna
 Can kaynar bazısına
 Ne deyimde ağlayım
 Alnımın yazısına

MİSKET OYUNU

Güvercinim uyur mu?
 Çağırırsam uyanır mı?
 Misket orda ben burda
 Buna can dayanır mı?

A benim aslan yarım
 Dağlara yaslan yarım
 Dağlar cefa götürmez
 Sineme yaslan yarım

Güvercin uçuverdi
 Kanadın açiverdi
 Eloğlu değil mi
 Sevdi de kaçiverdi

A benim hacı yarım
 Başımın tacı yarım
 Eller hana acımaz
 Sen bari acı yarım

9. Halk Edebiyatına İlişkin Türler

A- Atasözleri ve Deyimlerden Örnekler :

Allah var gayle yok
Akılsız başın çilesini ayaklar çeker.
Bir koyundan iki post çıkmaz.
Bal tutan parmağın yalar.
Bir garip abdalsın gümüşlü zurna neyine.
Boş çuval dik durmaz.
Canına acımayan cananına acımaz.
Cin başka, şeytan başkadır.
Dost kara günde belli olur.
Gerekliyi gereksizken saklamalı.
Haybe ağdırmayınca, taş gurbete çıkmazmış.
Kadın şapka değildir, alıp alıp atasın.
Kırığma güvenen ersiz kalır.
Terbiyesiz insan, kalaysız kap gibidir.
Yaptığın hayır, ürküttüğün kurbağayı değsin.
Bir çiçekle yaz gelmez.
Vatan sevgisi imandandır.
Kurdun oğlu kurt olur.
Terbiyesiz insan kalaysız kap gibidir.
Bağa bak üzüm olsun, üzüm yemeğe yüzün olsun.
Allah rızkın kefilidir.

B- Boş İnançlar

Yöredeki bazı boş inançlar şunlardır (8).

- Ayakkabı düzgün bir biçimde çıkartılmalıdır. Ters dönerse ömürün kılacağına inanılır.
- Ayna aydınlığın sembolüdür. Aynanın kırılmasıyla aydınlık günlerin yerine üzücü günlerin geleceğine inanılır.
- Havale geçiren çocuğun başı üzerinde oklava kırılırsa iyileşeceğine inanılır.
- Kapı ağzında oturmanın uğursuzluk getireceğine inanılır.
- Makasla birşey keserken ses çıkartılmamalıdır. Makas şakırtısının kavgalı günler getireceğine inanılır.

8 Pehlivanlı, Mehmet: A.g.e., s. 48.

— Makas daima kapalı bırakılmalıdır. Açık bırakılırsa, o aileden birinin hastalanacağına veya öleceğine inanılır.

— Süpürgeye basılmaz. Süpürgeye basan kişinin dedikoduya karışacağına inanılır.

— Soğan, sarımsak ve yumurta kabuğu ateşte yakılmaz. Yakılırsa kötülük geleceğine inanılır.

— Yanan ateşi söndürenin ve ateşte pişen ilk çöreği yiyenin dul kalacağına inanılır.

— Yolda yürüyen bir insanın önünden kara kedi geçerse, o insan için o günün sıkıntılı ve başarısız bir gün olacağına inanılır.

C- Mânilerden Örnekler

Allah yaparsa işini
Mermere geçirir dişini
Allah yapmazsa işini
Muhallebi bile kırar dişini

Güliden yaparlar reçel
Tadı balı da geçer
Dilim söylemez ama
Kalbimden neler geçer

Elindeki fener mi
Fıldır fıldır döner mi
Testi testi su dökse
Yangın yürek söner mi

Maydanoz ot değil mi
Yaprağı dört değil mi
Sevip sevip ayrılmak
En büyük dert değil mi

10. Halk Oyunları

Yurdumuzun çeşitli bölgelerinin oyunları oynanır. Mahallî oyun olarak, mor koyun, menekşe, hüdayda, bugün ayın ışığı, kerpiç kerpiç üstüne ve ağır bar oynanır.

Kentte belli başlı bir halk oyunları yoktur. Her bölgeden gelen topluluğun, bölge özelliğine göre halk oyunları vardır. Yalnız Keskin ve Kırıkkale yöresinde Halay, kendine özgüdür.

Yörede 10'dan fazla mahallî sanatçı var (9).

1. Keskinli Hacı Taşan (Vefat etmiştir).
2. Ekrem Çelebi
3. Erol Cöke
4. Bilâl Tombak
5. Nuh Akgün
6. Seyit Çevik
7. Kâmil Abaloğlu
8. Ekrem Aydođlu
9. Cevdet Babacan
10. Vedat Cöke
11. Çetin İşden
12. Fahri Çelebi

Pek çok ailede saz bulunur ve çalan da vardır. Saz çok popülerdir.

11. Cenaze Törenleri

Kırıkkale'de cenaze törenleri çok görkemlidir. Kırıkkaleliye özgü özelliklerden birisi de, halkın cenaze törenlerine gösterdiği aşırı ilgi ve duyarlıktır. Hemşehri dernekleri de bu konuda faaldir. Hemşehrilerden birisinin cenazesi olunca hemen dernek aracılığı ile cenazeye toptan gidip kaldırırlar. Cenaze sahibine yardımda bulunulur. Bu husus da geleneksel ya da halk kültürünün Kırıkkale'de devam eden bir başka türüdür.

12. Konut Biçimi

Kırıkkale'ye ilk gelen işçiler merkezde iş yerine yakın, bahçeli, iki odalı, bir salonu olan, tek katlı, mutfaklı, tuvaleti dışarıda, ahır ya da kümesli evleri inşa etmişlerdir (10). Bu ev tipi bugün de yaygındır. Bu tür evlerde geleneksel kültür ya da halk kültürünün yaşaması kolaylaşmıştır. Kenar mahallelerde de bu ev tipi yaygındır. Bu tür evler gecekondudur. Gecekondular daha geniş ve sağlıklı bir yapıları vardır. Fakat gecekondulardan daha geniş ve sağlıklı bir yapıları vardır. Fakat, gecekondu tipinde yapılan evler de son zamanlarda artmıştır. Eski tip evlerde inek,

9 Kültür Müdürlüğünden alınmıştır.

10 Atalay, Beşir: Sanayileşme ve Sosyal Değişme. (Kırıkkale Araştırması), s. 82—83.

tavuk beslemek de mümkündür. Her mahalleden sabahları otlatılmak üzere mahallenin sığır çobanı ile sığır sürüsünün kentin dışına çıkarılması çok uzak bir tarihte değildir.

1955 lerden sonra merkezde iki katlı apartman yapılmasına başlandı. Bugün apartmanlaşma hızla devam etmektedir. Kentin merkezindeki eski tip evler yıkılıp apartman yapıyor. Kenar semtlerde eski tip evler ve gecekondular hâlâ yaygın. Bugün kentin merkezi karmakarışık. Bazı eski evler de iki katlı beton ya da biriket yapıya çevrilmiştir.

13. Köylerle Bağlantılar

Bir sanayi kentinde köyle bağların güçlü oluşu ve köyle bağların sürdürülmesi, o yöredeki geleneksel kültürün sürekliliğini sağlar. Kırıkale'deki durum böyledir. Yaz aylarında köylerin nüfusu birdenbire artmaktadır. Yıllık izinlerini alıp tatillerini oralarda geçirenler oldukça fazladır. Ayrıca bayram ve törenlerde köy ve kent iç içedir. Köy düğünlerine kentten gruplar halinde gidilir. Gidenler kentte yaşayan köylülerdir (11).

Yiyecek maddelerinin köyden getirilmesi de köyle bağların sürmesi sağlamaktadır. İşçilerin bir kısmının köyde bağı, bahçesi var. Oralarından getirirler. Ya da yakın akrabaları taze sebze-meyve gönderirler. Bir kısmı da sadece kışlık yiyeceklerini köyde hazırlarlar. Özellikle hanımlar yaz aylarında köyde kalarak kışlık yiyecekler hazırlarlar.

Köylerle bağların güçlenmesinde ulaşım kolaylıkları da rol oynamaktadır. Yörede, köylere düzenli işleyen dolmuşlar vardır.

Kentte yaşamalarına rağmen, köy yaşamını tercihleri, köyden kopmamalarını sağlamaktadır. Hatta köyde oturup fabrikada çalışan işçiler var. Dolmuşlar onları sabah götürüp akşam köyelerine bırakmaktadır. Böylece bir işçi-köylü tipi ortaya çıkmıştır. Bunlar hem köyü, hem de kenti etkilemektedir. Örneğin kentte yaşayan bazı aileler sürekli olarak yufka yaparlar. Unu köyden getirirler. Evin bahçesinde tandır-ocakta bunları kolaylıkla pişirirler.

Evleri köy tipi yapılar olduğu için bahçede inek ve tavuk besleme alışkanlıkları yaygındır. Bugün bu alışkanlık azalmaktadır. Fakat kenar semtlerde hâlâ görülen bir durumdur. 1970 yıllarına kadar mahallelerin sığır çobanları varmış. Kantin içinden sabahları sığır sürüleri çıkarmış (12).

11 Atalay, Beşir: A.g.e., s. 91.

12 Atalay, Beşir: A.g.e., s. 96.

Çevrede otlak kalmaması, apartman yaşamının gelişmesi ve belediyenin yasaklamaları ile yâni kentleşmenin gelişmesi ile bu alışkanlıklar azar azar terkedilmeye başlandı.

14. Dinsel Davranışlar ve Tutumlar

Yörede halkın geleneksel kültürünün ya da halk kültürünün bir başka yönü de, dinsel tutum ve davranışlardır. Bu konuda halk oldukça duyarlı ve etkindir. Dinin vecibelerinin yerine getirilmesi çok yaygındır. Müftülüktен aldığımız bilgilere göre 85 cami var. Fakat câmiler eski ve tarihsel ve mimari değeri olan binalar değildirler. Sadece ihtiyacı karşılamak için yapılmış basit binalar biçimindedirler. 15 adet Câmi daha yapılmaktadır. Merkez câmileri oldukça kalabalık olmaktadır. 2 adet yatılı Kur'an kursu mevcuttur. Yatılı erkek Kur'an kursunda 72 öğrenci var. Kızlarınkinde ise 62 adet öğrenci mevcut. Gündüzleri eğitim yapan 12 adet Kur'an Kursu var. Öğrencileri de yeter sayıdadır. Cuma günleri de câmiler dolup taşmaktadır. Ramazanda oruçlu sayısı oldukça fazla. Esasen ramazan ayında gündüz, kentin durgun bir hal alması da halkın dinsel gerekleri yerine getirdiğini göstermektedir. Buna rağmen kentleşme hareketi ile dinsel tutumların zayıflamakta olduğu da gözleniyor. Fabrikaların câmilerinin de yeter sayıda insanla dolu olduğu belirtilmektedir. İnançlı bir işçi kesiminin varlığını, yöneticiler her fırsatta vurgulamaktadırlar. Kitabevleri en çok dinsel nitelikli kitapları satmaktadırlar. Kitabevi sahipleri, dinî kitapları en çok işçilerin satın aldıklarını belirtmişlerdir (13). Okunan kitaplar % 50 oranında dinsel niteliklidir.

Yapılan bir araştırmada Kırıkkale'deki dinsel yaşam dört gruba ayrılıyor (14).

- a) Dine ilgisiz kesim.
  - b) Dinsel yaşamın bilinçli ve güçlü yaşandığı kesim.
  - c) Bu ikisi arasında kalan ve çoğunluğu oluşturan kesimdir. Bunlar yukarıdakilerin her ikisini de içerirler. Yâni dine karşı ilgisiz değillerdir. Fakat dine ilgileri de fazla değildir.
  - d) İbadetlerin daha sürekli olduğu kesim.
- Bürokrat, memur ve sanayi bürokrasisinde dinsel tutumlar zayıftır. Ayrıca kentte çok çeşitli tarikatların bulunduğu söylenmektedir.

13 Atalay, Beşir: A.g.e., s. 147.

14 Atalay, Beşir: A.g.e., s. 150.

Yukarıdaki açıklamalardan Kırıkkale'nin dinsel yaşam yönünden bir geçiş toplumu özelliği taşıdığı anlaşılmaktadır. Bir kesimde dinsel tutumlar zayıflarken, bir kesimde ise kentteki örgütlenme ve okuma sonucu köydekenden daha bilinçli bir dinsel yaşam gelişmektedir.

15. Hukuki Durum

Hukukî durum olarak biz daha çok, işlenen suçların ne olduğu konusu ile ilgilendik. En çok işlenen suçların bazıları geleneksel suçlar, çoğu da, kentleşme hareketi ile ortaya çıkan suçlardır. Özellikle iş kazaları ve iş hukukunu ilgilendiren davalar çok görülmektedir. Hâkimlerle görüşmelerimizden aldığımız bilgiler, işçi-işveren anlaşmazlıklarının, iş kazalarının, grev-lokavt konusundan kaynaklanan dâvâların çokluğunu göstermiştir. Esasında emniyetten edindiğimiz bilgilere göre de güvenliğin iyi olduğunu öğrendik. Çalışan insanların çokluğu ile suç işleme oranı düşmektedir. Adı suçlardan hırsızlık suçu başta gelmektedir. Ayrıca, sarhoşluk, kavga, zabıtaya karşı gelme, evrakta sahtekârlık ve zîmmet suçları da yaygın. Son zamanlarda kooperatiflerden doğan dâvâların sayısı da artış göstermiştir. Yine, çeyiz davalarının çok olduğu belirtilmiştir. Bu da, çeyiz olarak verilen eşyaların senetlerinin düzenlenmesi konusunda eşya yüzünden anlaşmazlıkların yaygınlığını göstermektedir. Kentleşme hareketi ile boşanma dâvâları da artış göstermektedir.

16. Kaybolan Geleneksel Kültür

Sanayileşme ve kentleşme sonucu bazı geleneksel kültür öğeleri kaybolmuştur. Bunlardan çeşitli örnekler gösterilebilir:

- Atarabalarında kullanılan tahta tekerlekler yok artık.
- Bakırcılar, hayvan malzemeleri (semer, eğer, urgan gibi) yapan satan zanaatlar da yok artık.

Kentleşme ile faytonlar kaybolmuştur.

Cirit Oyunu: Tarihsel değeri olan bu oyun da kaybolmuştur. Özellikle ecdadımızın akıncı ruhunu canlandıran bir tür savaş gösterisi niteliğindeki bir oyundur. Eskiden harman yerlerinde atma ve bileğine güvenen köylüler, tellallar ve ulaklar aracılığı ile davet edilerek oyun oynarlardı. Cuma namazından sonra harman yerine genç-ihtiyar toplanarak davul zurna eşliğinde oyunu izlerdi (15).

15 Ashyüce, Erdoğan: A.g.e., s. 131—132.

Bağa Göçme : Köylerinde yaz aylarında aileler bağa ve bahçeye göçer, sonbahara kadar orada kalırdı. Giderken neşe içinde güle oynaya gidilirdi. Akşamları açık, temiz havada uyunurdu.

Sinsin oyunu ve Güreş de kayboldu.

Giyim kültüründe de geleneksel kadın ve erkek giyiminde kaybolan ve değişen kısımlar olmuştur. Bunlara daha önceden değinmiştik.

Gelinin, oğlanın evine atla gitmesi de kaybolmuştur. Gelin bugün araba ile gitmektedir.

Askere uğurlama törenleri de bugün pek görülüyor.

Bahçecilik de azalmaktadır. Nedeni ise, su yetersizliğidir. Su artık normal ihtiyaçları karşılayamıyor. İçme suyu bile artık zor bulunurken, bahçe sulanamaz hale gelmiştir.

Televizyonun yaygınlaşması da halk kültürünün zayıflamasında bir etmen olabilmektedir. Örneğin TV nin ziyaretleri azaltması, geleneksel komşuluk ilişkilerini zayıflatmaktadır. Ayrıca diğer toplu eğlence biçimlerine katılmayı da olumsuz yönde etkilemektedir.

17. Bütünleşememe ve Hemşehri Gruplaşmaları

Kırıkkale'ye çeşitli yörelerden insanlar gelmiş ve nüfus çok karmaşık bir durum almıştır. Böylece bir kümeleşme ortaya çıkmıştır ki bunlar, akraba ve hemşehri gruplarıdır. Böylece genel kent nüfusu birbiriyle kaynaşmamaktadır. Hemşehri grupları kendi aralarında kümelenmekte ve ilişkilerini kendi aralarında sürdürmektedirler. Örneğin, bölgesel gelenekler farklı biçimde kentte yaşamaktadır. Düğün gibi. Bu gruplaşmalar iş yerinde ve serbest zamanlarda da kendini gösteriyor. Örneğin, "Hemşehri Kahvehaneleri"nin yaygınlığı bu hususu doğrulamaktadır. Merkezde yaşayanların bir kısmı nüfus kayıtlarını dahi Kırıkkale'ye getirmemişler. Nüfusun ancak 1/5 inin kent nüfusuna kayıtlı olduğu belirlenmiştir (16).

Nüfus sayımları sırasında herkes kendi memleketine gitmektedir.

Hemşehriler, dernekler biçiminde örgütlenmişlerdir. Toplu davranışları ve bağlantıları, bölge dernekleri örgütlerler. Bu bölge dernekleri, haberleşme ve iletişimi daha kolay yürütmektedirler. O yöreden olanlar, derneklere üye olmaktadır. Derneklerin ayrıca lokalleri var. Burası, haberleşme ve toplantı yeridir. Böylece hemşehrilik formel duruma gelmektedir. Bu türde 24 dernek tesbit edilmiştir.

Çankırılılar, Yozgathlar, Çorumlular, Karadenizliler, Kırşehiriler, Şarklılar, Deliceliler, Keskinliler, Sulakyurt ve havalisi, Obalılar kültür ve yardımlaşma dernekleri bunlardan bazılarıdır.

Bu grupların ve derneklerin çalışmaları, sendika ve siyasi partilere ticarî yaşama kadar yansımaktadır. Belediye seçimlerinde, mahalle muhtarları seçimlerinde hep hemşehrilik rol oynamaktadır. Sendika ve işçi temsilciliği seçimlerinde de hemşehrilik önemlidir. Kırıkkale'ye bağlı köylerden gelenler diğer yerlerden gelenleri yabancı olarak nitelemektedirler. Genç kuşaklarda bile hemşehrilik duygusu belirli oranda vardır. Geldikleri memleketin menfaati daima ön plana çıkmakta, hatta yatırım yapanlar bile geldikleri eski yere yatırım yapmaktadırlar.

Aslında Kırıkkale'ye farklı yörelerden gelenlerden oluşan kültürel yapıya "Kozmopolit" deniyor. Oysa ki bu kavram Kırıkkale için yanlış olarak kullanılmaktadır. Çünkü kozmopolitlikle birbirinden çok farklı kültürlerin varlığı söz konusudur. Kırıkkale'ye gelenlerin çoğu Orta Anadolu'dan gelmiştir. Hernekadar Orta Anadolu'nun farklı illerinden gelmişlerse de, yine de, birbirine benzer kültürlerdir bunlar. Birbirinden çok farklı değildir. Onun için bu yapıya parçasal yapı denilebilir. Birbiri-ne benzeyen fakat parçasal bir kültür.

Gelenler de köylerden geldikleri için eğitimsiz ve herhangi bir mesleki becerisi olmayan kimselerdir. Fakat İç Anadolu'dan gelenler, aşağı yukarı ortak değerler, zevkler ve geleneklere sahiptirler.

Yörede iki hemşehri derneğini ziyaret ettik. Keskinliler ve Şarklılar Derneği.

Kırıkkale'de 40-50 bin kadar Şarklı olduğu söyleniyor. Fırat Yardımlaşma Derneği, hemşehrilerinin işe alınmalarına, yoksullara yardımcı olmaya çalışıyorlar. Bu amaçla geceler düzenleniyor. İş adamlarından bağış topluyorlar. 100'ün üstünde üyesi olduğu söyleniyor.

Keskinliler Kültür ve Yardımlaşma Derneği başkanı Sayın Hacı Altan ile görüşmemizde aşağıda belirtilen hizmetlerin sağlandığı bildirilmiştir.

● Yönetim Kurulu üyelerince mahalledeki yoksul kişiler tesbit edilip onlara Ramazan ayında makarna, şeker, sabun vs. gibi daha çok gıda maddesi yardımı yapılmaktadır.

● Keskinli öğretmenler, kütüphane bölümünde sınıfta kalan Keskinli öğrencilere kurs niteliğinde ders vermektedirler.

● Çeşitli bakanlıklarda işe almalarında, hemşehrilerinin işe girmelerine milletvekilleri aracılığı ile yardımcı olunmaktadır.

- Ramazanda iftar yemekleri veriliyor.
- Geceler düzenlenerek hem yardım toplanıyor, hem de dayanışma sağlanıyor.
- Yardıma ihtiyacı olanlara yardım ediliyor. Okuldaki yoksul öğrencilerin giyimlerine yardım edilir.

Gelirleri, üyelik aidatları ve bağışlardan oluşmaktadır. Ayrıca derneğin işletmeye verdiği lokali de derneğin giderlerini karşılamaktadır.

● Cenaze ve düğünlerde otobüsler tutularak dernekten toplu halde gidilmektedir.

Hemşehri derneklerinin bugün siyasî işlevleri daha ağırlıktır.

1980 yılında 185 dernek kayıtlı iken; bugün bu sayı 200'e çıkmıştır. Dinsel amaçlılar dahil olmak üzere bu sayı 269'a çıkmaktadır.

18. Kentleşme Hareketi

Kent, şu anda bir geçiş toplumu görünümünde. İnsanlar kırsal kökenlidir ve geniş ölçüde köylülüklerini sürdürmektedirler. Fakat bir yandan da kentleşme hareketi etkisini göstermeye başlamıştır. Örneğin bir apartmanlaşma olgusu gözle görülüyor. Yeni il olması ile başlayan yönetsel gelişmeler de kentleşme hareketini etkileyen ve hızlandıran bir etmendir.

Ailenin daralmış olması da kentleşmenin bir başka görüntüsüdür. Yapılan bir araştırmaya göre, ailelerin yarısından fazlası çekirdek aile, yâni, anababa ve çocuklardan oluşan bir yapıya sahiptir (17).

1960 yılından sonra şehircilik hizmetleri başlamıştır. Halkın kentli beklentileri artmaya başlamıştır. Alt yapı hizmetleri, mahallelere yolların açılması, semt otobüslerinin sağlanması gibi belediye hizmetlerinin yoğunlaşması da kentleşmenin bir başka görüntüsüdür. Kuşkusuz kentin gerektirdiği bütün kurumlar, örgütler tamamlanmış değildir. Kentte az sayıda da olsa, meyhaneler, süpermarket biçiminde büyük bakkallar, kamü ve özel kesime ait yeni binalar yapımı, sürücü kursları, özel ders-haneler, reklâmlar gibi hareketler görülmeye başlanmıştır. Kahvehane sayısı 180 adet olmuştur. Gençlik kahvehaneleri, hemşehri kahvehaneleri vs. gibi çeşitli kahvehaneler en önemli boş zaman geçirme kaynağı olarak varlıklarını sürdürmektedirler.

SONUÇ

Kırıkkale sanayileşmesi kendine özgüdür. Bu kendine özgü oluş da, temel olarak ve ağırlıklı olarak devlet sanayileşmesinin varlığından kaynaklanmaktadır. Özel kesim şeklinde gerçek sanayileşme olamamaktadır (18). Yeni il oluşu ve 1925 lerde başlayan sanayileşme hareketi ile, yörede bir kentleşme hareketi başlamıştır. Fakat bu hareket, henüz, Kırıkkale'nin davranışlarına çok fazla ölçüde yansımamıştır. Bu bakımdan bazı yönleri ile geçiş toplumu özelliğini sürdürmekle beraber yine de köylülük, önemli ölçüde sürmektedir.

Konumuz açısından önemli olan husus ise, Kırıkkale'deki sanayileşme hareketine rağmen halk kültürünün hâlâ yaşıyor olmasıdır. Kuşkusuz millî kültürümüz bakımından bu durum sevindiricidir. Bu bakımdan halkın hâlâ köylü yaşam biçimini, geleneksel kültürü yaşatması gerçeğine dayanarak bazı bürokratlar, oranın büyük bir köy olduğunu belirtmektedirler.

Başka bir husus da, çeşitli illerden gelen insanların, bir Kırıkkalelilik bilincini geliştirememiş olmalarıdır. Böyle bir bilinçsizliğin zararlı sonuçları görülmektedir. Örneğin orada yaşadıkları halde orayı sahiplenmiyorlar. Herkes geldiği ili sahipleniyor. Geldiği yörenin folklorunu sürdürüyorlar. Bu durumdan yöneticiler yakınmaktadır. Bunun için kendilerine hizmet verirsek, ozaman sahiplenirler anlayışı içinde, ilin yöneticileri bugün, hizmet yarışı içindedirler. Kentte bu konuda yoğun çabalar sarfediliyor. Kültür sitesi, kütüphane vs. gibi kurumlar, örgütler oluşturulmaya çalışılıyor. Kültürel faaliyetlerle insanların kaynaştırılmalarının sağlanması düşünülüyor. Böylece genç kuşakların yöreyi sahiplenecekleri ümit edilmektedir. Böylece genç kuşakların mevcut halk kültürünü modern yaşam ve kentleşme hareketi içinde sürdürmeleri hepimizin beklentisi olmalıdır. Fakat bu hususun da zaman alacağı kuşkusuzdur.

KAYNAKLAR

Akşit, Bahattin: "Gelişme mi, Evrimleşemeyen Karmaşıklık mı?" Gelişme Dergisi, Ankara 1975, Sayı, 7, O.D.T.Ü. Yayın, s. 13—28.

Ashyüce, Erdoğan: Her Yönüyle Kırıkkale. Kırıkkale, 1974, Kırıkkale Kalkınırma ve Güzelleştirme Derneği Yay.

18 Akşit, Bahattin: "Gelişme mi, Evrimleşemeyen Karmaşıklık mı?" O.D.T.Ü. Gelişme Derg., No. 7.

- Atalay, Beşir:** Sanayileşme ve Sosyal Değişme. (Kırıkkale Araştırması). Ankara, 1983, DPT. Yay. (Çoğaltma), No. 1917, SPB: 377.
- Dorson, M. Richard:** "Folklore in the Modern World", Great Britain, 1978, s. 11—51.
- Kapulu, Seyfinaz:** Kırıkkale İlçesi. Ankara, 1987, Koza Yayınları.
- Pehlivanlı, Mehmet:** Kırıkkale Çevre İncelemesi. Ankara, 1986, Cemiloğlu Yayınları.
- Refik, Ahmed:** Anadolu'da Türk Aşiretleri (966—1200). İstanbul, 1989, Enderun Yay. No. 27.
- Sümer, Faruk:** Oğuzlar (Türkmenler). Ankara 1972, (s2. baskı). A.Ü.D.T.C.F. Yay. No 170.
- Yıldırım, Mecit:** Tarihte Kırıkkale. Ankara, 1966.